

SHEE Research

การตรวจสอบสามเถ้า...

หัวใจของการตรวจสอบข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ

อ. ดร.เกียรติยศ กุลเดชชัยชาญ

ศูนย์ความเป็นเลิศด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

ผู้อ่านเคยได้ยินสำนวนฝรั่งว่า *Don't judge a book by its cover* กันไหมครับ ถ้าแปลตรงตัวก็หมายความว่า อย่าตัดสินหนังสือจากหน้าปก (ให้ดูที่เนื้อหาข้างในหนังสือจะดีกว่า) วิจัยเชิงคุณภาพก็เจอปัญหาแบบนี้เช่นเดียวกันครับเพราะคนที่ถนัดวิจัยเชิงปริมาณใช้สถิติเป็นตัวตัดสินผล พอมาเจอวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ไม่คุ้นเคย ก็ถึงเลว่าทำแบบนี้วิจัยจะน่าเชื่อถือหรือ ผลวิจัยอาจมีอคติของผู้วิจัยได้ ผมในฐานะคนกลางที่รู้ทั้งวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพก็จะบอกว่า ใช่ครับ วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีความเสี่ยงที่ผู้วิจัยจะมีอคติและส่งผลกระทบต่องานวิจัยได้ แต่นักวิจัยเชิงคุณภาพเอง เขาก็รู้อะไรเรื่องนี้ดีและเตรียมวิธีการรับมือไว้ครับ วันนี้ผมจะชวนผู้อ่านทุกคนมารู้จักเนื้อหาด้านในหนังสือของวิธีการตรวจสอบข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน (และวิธีที่ผมแนะนำ) ผมมั่นใจว่าเมื่อผู้อ่านรู้จักแล้วจะรู้ว่าวิจัยเชิงคุณภาพ แม้ไม่ใช่ตัวเลข ไม่ใช่สถิติ แต่ก็มีที่น่าเชื่อถือ ผู้อ่านโปรดมั่นใจ และสามารถนำไปใช้งานได้ครับ

ผมจะขอแบ่งวิธีการตรวจสอบข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ตามช่วงเวลาเป็น 3 ระยะ คือ **วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ทำก่อน ทำระหว่าง และทำหลังการเก็บข้อมูล** ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ เริ่มจากวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ทำหลังเก็บข้อมูลเสร็จ คือ

- 1.1 การอธิบายความหลากหลายมุมมองความคิดของผู้ให้ข้อมูล (Fair Dealing)
- 1.2 การบรรยายผลข้อมูลวิจัยให้ลึกซึ้ง (Thick description) จนเห็นรายละเอียดเป็นภาพ
- 1.3 การคัดลอกคำพูด (Quotations) ของผู้ให้ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบกับ การสรุปข้อมูล

วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ทำระหว่างเก็บข้อมูล ได้แก่

2.1 การยืนยันความถูกต้องของข้อมูลจากตัวผู้ให้ข้อมูล (Member checking) ก่อนนำไปวิเคราะห์

2.2 การระบุวิธีหยุดเก็บข้อมูลเมื่อถึงจุดอิ่มตัว (Data Saturation)

แต่วิธีที่ผมว่าดีที่สุด คือ วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่มาก่อนเก็บข้อมูล ซึ่งก็คือ การตรวจสอบสามเส้า

การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)

เป็นวิธีออกแบบงานวิจัยที่วางแผนให้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อทำความเข้าใจ และตรวจสอบข้อมูลเดียวกัน ถ้าข้อมูลที่ได้ตรงกัน เชื่อได้ว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริง นำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อได้ วิธีการนี้แบ่งได้ 3 วิธีที่ใช้กันบ่อย ๆ ครับ ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้าจากผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัย วิธีเก็บข้อมูล ซึ่งแต่ละวิธีมีรายละเอียดและตัวอย่างการนำไปใช้ ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าจากผู้ให้ข้อมูล

(Data triangulation)

ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับบุคคลที่จะไปเก็บข้อมูล วิธีการนี้สามารถแบ่งได้อีก 3 รูปแบบ คือ

1.1 เก็บข้อมูลจากคนเดียวกันในช่วงเวลา (times) ที่ต่างกัน นักวิจัยเชิงคุณภาพเชื่อว่า ข้อมูลที่ได้ในช่วงแรกที่รู้จักกันมักจะไม่ใช่ความจริงทั้งหมด ถ้ายังรู้จักกันนาน สนทนากันมากขึ้นจะให้ข้อมูลที่แท้จริงตามไปด้วยครับ

1.2 เก็บข้อมูลจากคนเดียวกันในสถานที่ (space) ต่างกัน เราเชื่อว่าสถานที่ที่มีอิทธิพลต่อการให้ข้อมูล ถ้าอยู่ที่ทำงานอาจให้ข้อมูลต่างจากที่บ้านพักก็เป็นได้ครับ

1.3 เก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันจากบุคคล (persons) ที่ต่างกัน เราเชื่อว่าถ้าเราถามคำถามเดียวกันทุกคนที่อยู่ในเหตุการณ์ ตอบเหมือนกัน แสดงว่าเรื่องนั้นเป็นความจริงครับ (พวกตำรวจเวลาสอบปากคำก็ใช้วิธีการนี้แหละครับ แยกกันไปถาม ถ้าข้อมูลตรงกันก็น่าจะเป็นเรื่องจริง)

ตัวอย่างการนำไปใช้: เนื่องจากงานวิจัยที่ผมไปเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จะมีเวลาจำกัดครับ เราจึงเลือกที่จะไปเก็บข้อมูลในพื้นที่พร้อมกัน แต่แยกกันไปเก็บข้อมูลตามผู้ให้ข้อมูลที่เราสงเกตใจครับ เช่น ผมไปสัมภาษณ์ผู้ปกครอง เพื่อนไปคุยกับอาจารย์ เพื่อนอีกคนไปคุยกับผู้บริหาร พอจบวันก็มานั่งคุยกันตอนเย็นครับว่าข้อมูลที่ถามคำถามเดียวกันหรือใกล้เคียงกันที่ได้จากบุคคลที่ต่างบทบาทกันข้อมูลส่วนใดบ้างที่เหมือนกันครับ

2. การตรวจสอบสามเส้าจากผู้วิจัย (Investigator triangulation) ถ้าเลือกวิธีนี้ ผู้วิจัยจะไม่ทำวิจัยคนเดียว แต่จะมีเพื่อนร่วมทำวิจัยด้วยกันอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป ครับ โดยเพื่อนที่จะมาทำวิจัยด้วยกันอาจมาจากต่างสาขาต่างภาควิชา หรือต่างอาชีพเลยก็ได้ แล้วทีมนี้ก็จะร่วมกันไปเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกันครับ นักวิจัยเชิงคุณภาพเชื่อว่าการทำงานที่นักวิจัยต่างมุมมองต่างความคิด ต่างประสบการณ์มากเท่าไรจะยิ่งส่งผลดีต่องานวิจัยครับ

ตัวอย่างการนำไปใช้: ผมเคยทำวิจัยเชิงประเมินครับ ผู้ร่วมวิจัยก็เป็นเพื่อนพี่น้องที่เรียนปริญญาเอกจากสถาบันเดียวกัน ด้วยความที่สนิทกันและเป็นนักวิชาการนี้แหละครับ จึงทำให้ไม่มีใครยอมกัน ตอนที่ไปเก็บข้อมูลก็ได้อยู่เพราะทุกคนต่างก็มีหน้าที่ก็แยกกันไปทำในสนามเดียวกัน ความสนุกมันอยู่ตรงที่ตอนวิเคราะห์ข้อมูลครับ เพราะข้อมูลที่ได้จากแต่ละคนจะมีปริมาณมาก ยิ่งถ้าหากคุณภาพแบบประเมินไม่ดีหรือเครื่องมือในการให้รหัสระบุค่า หรือข้อความไม่ชัดเจน เพื่อนพี่น้องก็จะเถียงกันว่าสิ่งนี้มีหรือไม่มีกันแน่ในพื้นที่เดียวกัน การให้รหัสแบบนี้ น่าจะไม่ถูกต้อง เราเถียงกันนานกว่าจะได้คำตอบ และจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ด้วยครับจึงจะสรุปได้ ดังนั้นข้อมูลที่ไม่เห็นพ้องตรงกันก็จะถูกตัดออกไปไม่นำมาใช้ในการวิเคราะห์และสรุปข้อมูลครับ

3. การตรวจสอบสามเส้าจากวิธีเก็บข้อมูล (Methodological triangulation) ผู้วิจัยจะออกแบบการวิจัยให้มีวิธีการเก็บข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธี จะใช้การสำรวจร่วมด้วยก็ได้นะครับไม่ผิดกติกาแต่อย่างใด แล้วนำข้อมูลที่ได้แต่ละวิธีมาสอบทานกันครับ ว่ามีข้อมูลใดที่ตรงกันสอดคล้องกันบ้าง

ตัวอย่างการนำไปใช้ : ผมเคยทำวิจัยเรื่องหนึ่งครับ เราเก็บข้อมูลจาก 3 วิธี คือ ให้ทำแบบสอบถามสัมภาษณ์ รวมทั้งสังเกตพฤติกรรมในขณะที่จัดกิจกรรมที่เราสนใจครับ พอเก็บข้อมูลเสร็จนำมาวิเคราะห์ผลความมันส์ก็บังเกิดเลยครับ ระดับผลตัวเลขค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงกว่า 4.5+ ทุกด้านเลย แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลด้านลบที่เป็นประโยชน์มากต่อการปรับปรุงกิจกรรม และพฤติกรรมที่แสดงออกก็ชัดเจนมากกว่า ผู้ที่อยู่ไม่ได้สนใจกิจกรรมที่จัดขึ้น ปัญหาอยู่ที่จะสรุปผลวิจัยอย่างไรใช้ไหมครับ ก็สรุปไปตามความเป็นจริงครับ ก็ทำตารางบอกไปว่าตัวเลขค่าเฉลี่ยเท่าไร ต่างจากข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตตรงกันแต่เป็นข้อมูลทางลบมีรายละเอียดอย่างไรก็อธิบายให้เห็นเป็นฉาก ๆ ไป ผู้อ่านงานวิจัยก็จะรับรู้ได้เองครับว่า ผลวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกัน ส่วนจะเลือกเชื่อจากข้อมูลแหล่งใดมากกว่ากันครับ ก็แล้วแต่ผู้อ่าน แต่การอธิบายให้เห็นความจริงในมุมมองของผู้วิจัยก็จะช่วยผู้อ่านเห็นภาพที่ชัดเจนได้มากขึ้นครับ

“ตอนนี้อยู่หน้าสุดท้าย คงมีคนสงสัยกันว่าในงานวิจัยเชิงคุณภาพ 1 เรื่องต้องมีการตรวจสอบสามเส้าทั้ง 3 วิธีไหม ผมตอบได้เลยครับว่าไม่ต้องครับ ขอแค่มีสัก 1 อย่างก็ถือว่าใช้ได้แล้วครับ แต่ถ้าอยากให้งานมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นก็สามารถเลือกใช้มากกว่าหนึ่งวิธีได้ครับ ผมเชื่อว่ามาถึงตรงนี้แล้วผู้อ่านคงเข้าใจเนื้อในแล้วว่า วิจัยเชิงคุณภาพเองก็มีกลไกในการตรวจสอบข้อมูลที่เข้มงวดไม่แพ้กับวิจัยเชิงปริมาณเช่นกัน แต่ด้วยวิธีคิด ข้อมูล วิธีการและผลลัพธ์ที่คาดหวังต่างกันจึงมีวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่แตกต่างกันไปครับ วิจัยเชิงคุณภาพสนใจมองภาพรวมของสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ได้มุ่งตัดสินทดสอบสมมติฐานใดครับ ผมจึงคิดว่าไม่ค่อยยุติธรรมนัก หากจะนำมาเปรียบเทียบกัน เพราะแต่ละวิธีวิจัยก็มีข้อดีที่แตกต่างกันไป อย่าตัดสินจากหน้าปกเลยครับ สำหรับใครที่อ่านแล้วยังมีข้อสงสัยว่า แล้วถ้าฉันสนใจอยากจะทำวิจัยเชิงคุณภาพฉันจะออกแบบงานวิจัยอย่างไร ลงทะเบียนใน SHEE consult มากุ้ยกันได้เลยครับ วันนี้สวัสดิ์ครับ “